

Arbetsmarknaden för kortutbildade

Innehåll

Sammanfattning	4
1 Inledning	5
2 553 000 saknar gymnasieutbildning	6
2.1 Högre andel kortutbildade bland äldre	6
2.2 Färre kortutbildade födda i Sverige, fler utrikes födda.....	7
2.3 Lägre andel kortutbildade i alla län	9
3 Arbetslöshet	10
3.1 Fler inskrivna arbetslösa saknar gymnasieutbildning	10
3.2 Långtidsarbetslösheten har stigit bland kortutbildade	12
3.3 Många utrikes födda kvinnor saknar fullständig grundskoleutbildning	14
3.4 Regionala skillnader	15
4 Sysselsättning	17
4.1 Sysselsättningsgraden bland kortutbildade har sjunkit	17
4.2 Många kortutbildade arbetar i yrken som normalt sett kräver gymnasieutbildning	20
4.3 Stora könsskillnader på arbetsmarknaden	21
5 Internationell utblick	24
6 Avslutande kommentarer	26
6.1 Kortutbildade står inför andra utmaningar än tidigare.....	26
6.2 Utrikes födda kvinnor är särskilt utsatta	27
6.3 Utbildningsinsatser är centrala, men flera typer av insatser behövs för att bryta arbetslösheten	28

Sammanfattning

Färre kortutbildade, men sammansättningen har ändrats

553 000 personer, eller 10 procent av befolkningen i åldrarna 25–64 år saknade en fullständig gymnasieutbildning under 2021. Det är knappt 120 000 färre än 2011 då 14 procent saknade en gymnasieutbildning. Samtidigt som antalet kortutbildade har minskat har gruppen förändrats. Antalet äldre och inrikes födda har minskat till följd av pensionsavgångar, medan antalet utrikes födda har ökat. Bland de utrikes födda saknar över hälften dessutom en fullständig grundskoleutbildning.

Arbetslösheten har ökat, och tiden utan arbete har blivit längre

Antalet kortutbildade som är inskrivna som arbetslösa hos Arbetsförmedlingen har ökat från 87 000 personer 2011 till 117 000 personer 2021. Dagens kortutbildade arbetslösa är generellt sett yngre än för tio år sen, andelen kvinnor har ökat och antalet utrikes födda har stigit markant. Samtidigt har även inskrivningstiderna blivit längre, vilket framför allt syns i gruppen som varit utan arbete i minst 24 månader. Denna grupp har fördubblats under de senaste tio åren och jämfört med åren före finanskrisen 2008–2009 har gruppen fyrdubblats.

Begränsad arbetsmarknad för kortutbildade

Sysselsättningsgraden bland kortutbildade i åldrarna 25–64 år har minskat svagt under det senaste decenniet. Det beror främst på att andelen utrikes födda, som har lägre sysselsättningsgrad, har ökat. Samtidigt står sig Sverige väl i internationella jämförelser. Arbetsmarknaden för kortutbildade är inte enbart avgränsad till yrken med inga eller låga formella utbildningskrav, men arbetsmarknaden ter sig som mer begränsad för kvinnor än män och mer begränsad för utrikes än för inrikes födda.

Särskilt svår situation för utomeuropeiskt födda kvinnor

Två tredjedelar av de kortutbildade inskrivna arbetslösa är utomeuropeiskt födda och en majoritet av dessa är kvinnor. Bland arbetslösa utomeuropeiskt födda kvinnor saknar nära tre fjärdedelar en fullständig grundskoleutbildning. Det tar längre tid för utrikes födda kvinnor än män att etablera sig på arbetsmarknaden, vilket gör det särskilt viktigt att arbeta långsiktigt med gruppen och att identifiera och undanröja hinder på arbetsmarknaden för att tillvarata gruppens sysselsättningspotential.

Utbildningsinsatser är avgörande, men fler insatser behövs

För kortutbildade behövs ofta en kedja av insatser där främst utbildningsinsatser är avgörande för att långsiktigt stärka de kortutbildades position på arbetsmarknaden. Det är både en fråga för arbetsmarknadspolitiken och för andra politikområden, särskilt utbildningspolitiken. För arbetslösa som inte har förutsättningar för en längre utbildning är exempelvis subventionerade anställningar centrala. För Arbetsförmedlingen är det också av stor vikt att identifiera och implementera framgångsfaktorer från lyckade projekt i den ordinarie verksamheten.

1 Inledning

En tredjedel av de inskrivna arbetslösa saknar en fullständig gymnasieutbildning. Det är en andel som har vuxit under det senaste decenniet, trots att antalet kortutbildade i befolkningen minskat. Den positiva utvecklingen i svensk ekonomi under 2010-talet har således inte kommit alla på arbetsmarknaden till gagn. Samtidigt som många personer som saknar en fullständig gymnasieutbildning har svårt att få en fast förankring på arbetsmarknaden har bristen på utbildad arbetskraft stigit¹. Såväl enskilda individer som arbetsmarknaden i stort har därmed mycket att vinna på att öka tillgången på utbildad arbetskraft för att stärka kompetensförsörjningen på arbetsmarknaden.

Med bakgrund av detta syftar denna rapport till att beskriva kortutbildades situation på arbetsmarknaden och till att förklara de bakomliggande orsakerna till att arbetslösheten i gruppen har ökat. Rapporten visar hur sammansättningen av de kortutbildade, både i befolkningen och bland de arbetslösa, har förändrats under det senaste decenniet. Förändringen av sammansättningen tillsammans med det ökade antalet långtidsarbetslösa gör att den strukturella arbetslösheten i gruppen tydligt riskerar att vara högre under 2020- än 2010-talet. Antalet utrikes födda som saknar en fullständig gymnasieutbildning har ökat, medan stora pensionsavgångar har lett till att antalet kortutbildade födda i Sverige har minskat. En större andel än tidigare saknar inte bara en fullständig gymnasieutbildning utan även en fullständig grundskoleutbildning, framför allt bland utomeuropeiskt födda kvinnor. Avsaknad av grundskoleutbildning ställer ännu högre krav på insatser för att den arbetslösa ska kunna närma sig arbetsmarknaden. Antalet arbetslösa kortutbildade kvinnor är nu fler än antalet män, samtidigt som arbetsmarknaden för kortutbildade kvinnor, framför allt bland utrikes födda, är koncentrerad till ett fåtal yrken.

I nästa kapitel beskrivs utvecklingen av antalet kortutbildade i befolkningen. Därefter studeras kortutbildades förutsättningar på arbetsmarknaden i två kapitel. Arbetslösheten i gruppen beskrivs i kapitel tre följt av kapitel fyra som följer upp sysselsättningen bland kortutbildade. En kort internationell utblick följer sedan i kapitel fem innan rapporten avslutas med sammanvägda reflektioner och rekommendationer.

¹ Läs mer om kompetensbristen på svensk arbetsmarknad i *Arbetsmarknadsutsikterna hösten 2021*, Arbetsförmedlingen analys 2021:22

2 553 000 saknar gymnasieutbildning

553 000 personer, eller 10 procent av befolkningen, i åldrarna 25–64 år saknade en fullständig gymnasieutbildning under 2021.² Det är knappt 120 000 färre än 2011 då 14 procent av befolkningen i åldersgruppen saknade en gymnasieutbildning. Samtidigt som antalet kortutbildade, alltså personer utan en fullständig gymnasieutbildning³, har minskat i Sverige har gruppen förändrats. Många äldre som saknar en fullständig gymnasieutbildning har nått pensionsålder under perioden, vilket har lett till en naturlig minskning av antalet kortutbildade. Bland personer födda i Sverige har antalet kortutbildade minskat med omkring 165 000 personer mellan 2011 och 2021. Även bland utrikes födda har andelen kortutbildade minskat, men eftersom antalet utrikes födda ökat totalt sett har också antalet utrikes födda som saknar gymnasieutbildning ökat under perioden. Bland kortutbildade födda i Sverige har nästan samtliga en fullständig grundskoleutbildning, men bland kortutbildade utrikes födda saknar över hälften en fullständig grundskoleutbildning.

2.1 Högre andel kortutbildade bland äldre

Att antalet kortutbildade i arbetsaktiv ålder har minskat under hela 2000-talet beror främst på att många kortutbildade 30-, 40- och 50-talister fyllt 65 under perioden, och därmed inte längre är i arbetsaktiv ålder. År 2011 saknade 22 procent av befolkningen i åldern 55–64 år en fullständig gymnasieutbildning, en siffra som tio år senare hade sjunkit till 13 procent. År 2001 var motsvarande siffra 34 procent. Bland dessa generationer saknade många inte bara en gymnasieutbildning utan även en fullständig grundskoleutbildning. Därmed har även antalet personer som saknar en fullständig grundskola minskat markant under 2000-talet, från 418 000 personer under 2001 till 140 000 personer 2021.⁴

I övriga åldersgrupper har förändringarna varit betydligt mindre, även om andelen kortutbildade minskar i samtliga åldrar. Åldersgruppen 55–64 år är fortsatt den grupp där såväl andel som antal kortutbildade är högst, vilket innebär att antalet kortutbildade kan antas fortsätta att sjunka under kommande år till följd av pensionsavgångar, om än i lägre takt än tidigare.

² Då den här rapporten behandlar utbildningsstatistik används genomgående åldersgruppen 25–64 år. Vid 25 års ålder har man ofta haft möjlighet att avsluta en lång utbildning och pensionsåldern är för närvarande 65 år.

³ Begreppen *kortutbildade* och *personer som saknar en fullständig gymnasieutbildning* används synonymt i rapporten och syftar till personer som saknar en fullständig utbildning på gymnasial nivå.

⁴ Uppgifter om utbildningsnivå saknades för 138 000 personer 2021, 77 000 personer 2011 och 56 000 personer 2001.

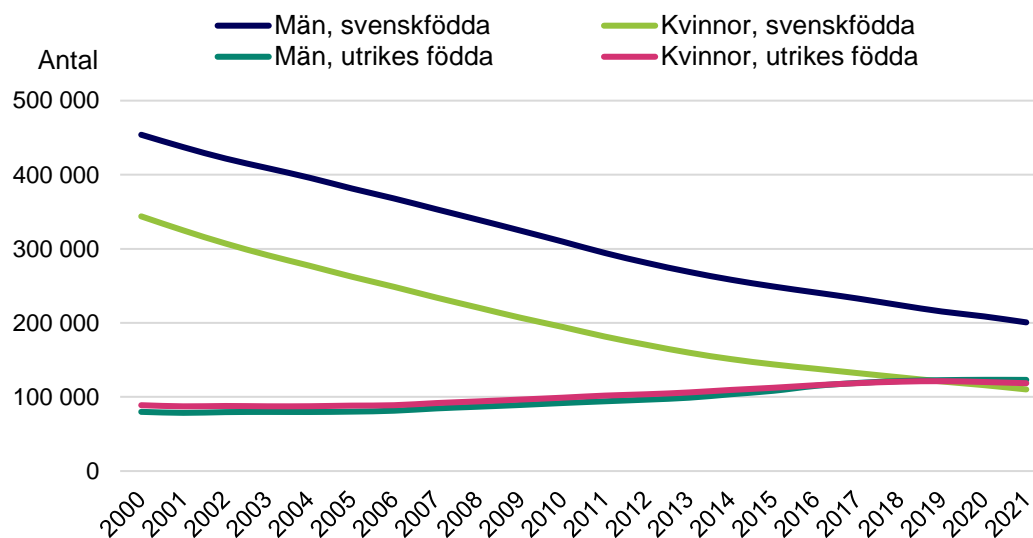
Tabell 1. Kortutbildade i befolkningen 25–64 år

Ålder	2021		2011		2001	
	Antal kortutbildade*	Andel av total befolkning	Antal kortutbildade*	Andel av total befolkning	Antal kortutbildade*	Andel av total befolkning
25–34 år	129 000 (27 000)	9%	128 000 (27 000)	11%	115 000 (12 000)	10%
35–44 år	133 000 (42 000)	10%	118 000 (28 000)	9%	177 000 (21 000)	14%
45–54 år	124 000 (37 000)	9%	171 000 (29 000)	14%	266 000 (100 000)	22%
55–64 år	166 000 (33 000)	13%	255 000 (98 000)	22%	370 000 (285 000)	34%
Totalt 25–64 år	553 000 (140 000)	10%	672 000 (183 000)	14%	928 000 (418 000)	20%

* Inom parentes anges antal kortutbildade som saknar fullständig grundskoleutbildning. Källa: SCB

2.2 Färre kortutbildade födda i Sverige, fler utrikes födda

Av de 553 000 kortutbildade i Sverige i åldrarna 25–64 år är omkring 311 000 personer födda i Sverige och 242 000 utrikes födda. Andelen kortutbildade har sjunkit i samtliga åldersgrupper sedan 2001 både bland utrikes födda och bland personer födda i Sverige. Medan antalet kortutbildade som är födda i Sverige har minskat med omkring 165 000 personer sedan 2011 och 450 000 personer sedan 2001 har i stället antalet utrikes födda som saknar en fullständig gymnasieutbildning blivit 76 000 fler under perioden. Andelen kortutbildade är högre bland utrikes än bland inrikes födda i samtliga åldersgrupper.

Figur 1. Personer som saknar en fullständig gymnasieutbildning, 25–64 år

Källa: SCB

Bland personer födda i Sverige har antalet kortutbildade minskat i samtliga åldersgrupper, men allra tydligast är minskningen bland äldre. År 2021 saknade 12 procent av personerna i åldern 55–64 år en gymnasieutbildning, vilket är 9 procentenheter lägre än under 2011 och hela 22 procentenheter lägre än 2001. Eftersom denna åldersgrupp fortsatt har det högsta antalet kortutbildade kommer antalet inrikes födda kortutbildade sannolikt att fortsätta minska under de kommande tio åren. Männen är överrepresenterade bland kortutbildade personer födda i Sverige. Under 2021 saknade 201 000 män födda i Sverige en fullständig gymnasieutbildning, jämfört med 110 000 kvinnor. Nästan samtliga av de inrikes födda kortutbildade har dock genomgått en fullständig grundskoleutbildning.⁵

Tabell 2. Kortutbildade personer födda i Sverige, 25–64 år

Ålder	2021		2011		2001	
	Antal kortutbildade*	Andel av total befolkning	Antal kortutbildade*	Andel av total befolkning	Antal kortutbildade*	Andel av total befolkning
25–34 år	73 000 (2 000)	7%	78 000 (3 000)	9%	85 000 (1 000)	8%
35–44 år	62 000 (2 000)	7%	70 000 (1 000)	7%	135 000 (4 000)	13%
45–54 år	63 000 (1 000)	6%	122 000 (4 000)	12%	219 000 (73 000)	21%
55–64 år	113 000 (4 000)	12%	206 000 (69 000)	21%	324 000 (251 000)	34%
Totalt 25–64 år	311 000 (9 000)	8%	476 000 (78 000)	12%	762 000 (330 000)	19%

* Inom parentes anges antal kortutbildade som saknar fullständig grundskoleutbildning. Källa: SCB

Bland utrikes födda har andelen kortutbildade minskat i alla åldersgrupper under hela 2000-talet. Däremot har antalet kortutbildade ökat i samtliga åldersgrupper under samma period, vilket beror på att antalet utrikes födda totalt sett har ökat i Sverige under 2000-talet. Även bland utrikes födda stiger andelen kortutbildade med åldern, vilket torde innebära att framtida pensionsavgångar gör att andelen kortutbildade totalt sett fortsätter att minska.⁶

Det finns ungefär lika många kortutbildade män som kvinnor bland de utrikes födda i åldrarna 25–64 år. Kortutbildade utrikes födda särskiljer sig från kortutbildade födda i Sverige genom att en betydligt större andel även saknar en fullständig grundskoleutbildning. Bland kortutbildade kvinnor är det något fler som saknar en fullständig grundskola, medan de kortutbildade männen är jämnt fördelade mellan personer med en fullständig grundskoleutbildning och personer som saknar en fullständig grundskoleutbildning.

⁵ Uppgifter om utbildningsnivå saknades för 20 000 inrikes födda personer 2021, 13 000 inrikes födda personer 2011 och 12 000 inrikes födda personer 2001.

⁶ Uppgifter om utbildningsnivå saknades för 117 000 utrikes födda personer 2021, 64 000 utrikes födda personer 2011 och 44 000 utrikes födda personer 2001.

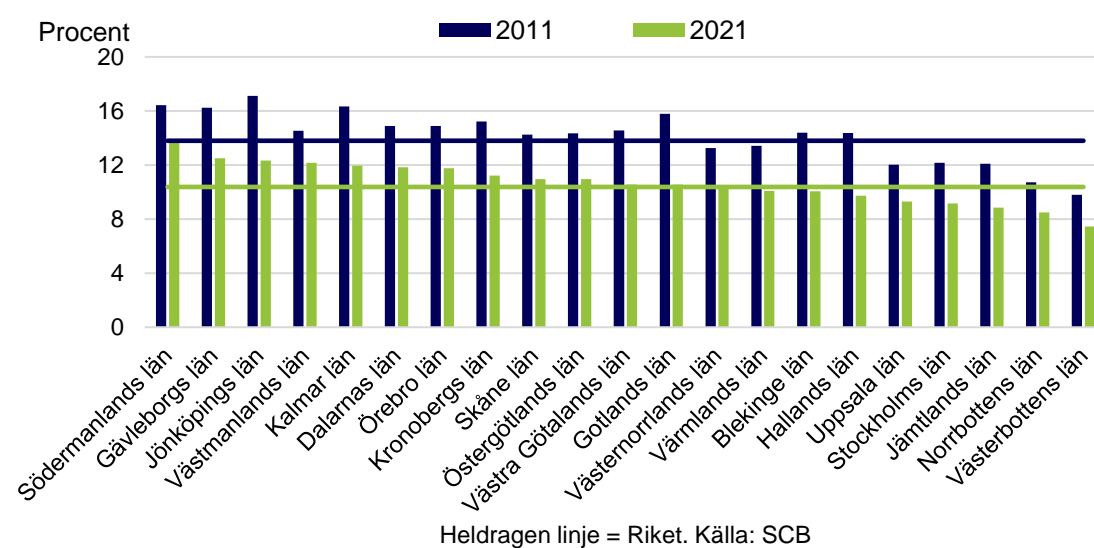
Tabell 3. Kortutbildade utrikes födda, 25–64 år⁷

Ålder	2021		2011		2001	
	Antal kortutbildade*	Andel av total befolkning	Antal kortutbildade*	Andel av total befolkning	Antal kortutbildade*	Andel av total befolkning
25–34 år	56 000 (25 000)	15%	50 000 (24 000)	17%	30 000 (10 000)	17%
35–44 år	71 000 (40 000)	16%	49 000 (27 000)	18%	42 000 (17 000)	21%
45–54 år	61 000 (36 000)	19%	49 000 (25 000)	21%	48 000 (27 000)	27%
55–64 år	53 000 (30 000)	21%	49 000 (29 000)	27%	46 000 (34 000)	35%
Totalt 25–64 år	242 000 (131 000)	17%	196 000 (105 000)	20%	166 000 (89 000)	24%

* Inom parentes anges antal kortutbildade som saknar fullständig grundskoleutbildning. Källa: SCB

2.3 Lägre andel kortutbildade i alla län

Såväl antalet som andelen kortutbildade har minskat i hela landet under de senaste tio åren. Skillnaderna är dock stora mellan länen, vilket bland annat kan förklaras av länens befolkningsammansättning. I Södermanlands län saknade den högsta andelen av befolkningen i åldrarna 25–64 år en gymnasieutbildning under 2021, 14 procent. Även Gävleborg och Jönköping är län med en hög andel kortutbildade. Lägst andel finns i Sveriges tre nordligaste län, Västerbotten, Norrbotten och Jämtland, där andelen kortutbildade var 7, 8 respektive 9 procent under 2021. Även i storstadsområdet i Stockholms och Uppsala län är andelen kortutbildade relativt låg.

Figur 2. Andel kortutbildade i befolkningen, 25–64 år

⁷ Läs mer om hur SCB arbetar med information om utrikes föddas utbildningar i *Kvalitetsdeklaration befolkningens utbildning*, Statistiska Centralbyrån SCB (2021)

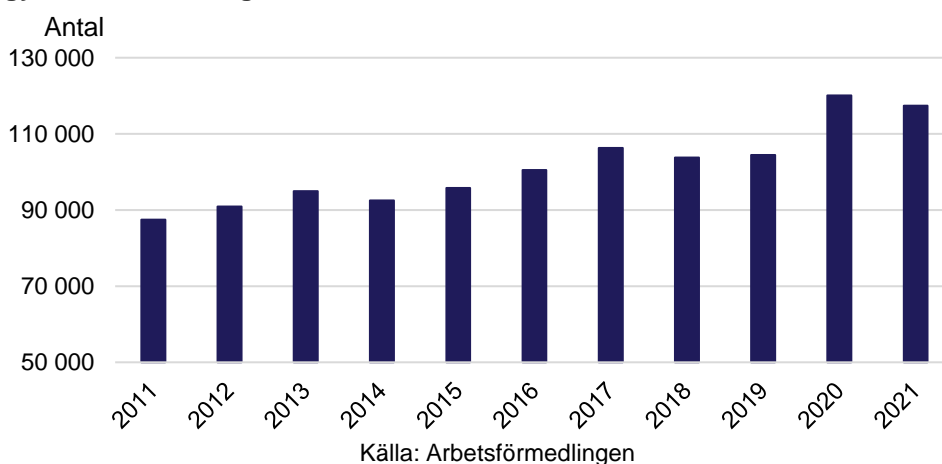
3 Arbetslöshet

Under den senaste tioårsperioden har antalet kortutbildade som är inskrivna som arbetslösa hos Arbetsförmedlingen ökat. Samtidigt som fler kortutbildade har blivit arbetslösa har gruppens sammansättning förändrats. Dagens arbetslösa kortutbildade är generellt sett yngre än för tio år sen och andelen kvinnor har ökat. Medan antalet kortutbildade arbetslösa som är födda i Sverige har minskat har antalet utrikes födda stigit markant. Samtidigt som antalet arbetslösa utrikes födda har ökat har även inskrivningstiderna blivit längre, vilket framför allt syns i gruppen som varit utan arbete i minst 24 månader.

3.1 Fler inskrivna arbetslösa saknar gymnasieutbildning

Antalet kortutbildade som är inskrivna som arbetslösa hos Arbetsförmedlingen har ökat under det senaste decenniet. 2011 var i genomsnitt 87 000 kortutbildade i åldrarna 25–64 år inskrivna som arbetslösa, siffran steg därefter fram till 2017 då 106 000 kortutbildade var arbetslösa. Åren därpå planade ökningen ut, men under coronapandemin steg antalet arbetslösa kortutbildade, precis som antalet arbetslösa totalt sett. Vid slutet av 2021 hade antalet arbetslösa kortutbildade sjunkit till nivåerna från före pandemins utbrott under våren 2020, men det var fortsatt fler arbetslösa kortutbildade än 2019. Under 2021 var i genomsnitt 117 000 kortutbildade i åldrarna 25–64 år inskrivna som arbetslösa hos Arbetsförmedlingen.

Figur 3. Årsgenomsnitt av antal inskrivna arbetslösa som saknar gymnasieutbildning, 25–64 år

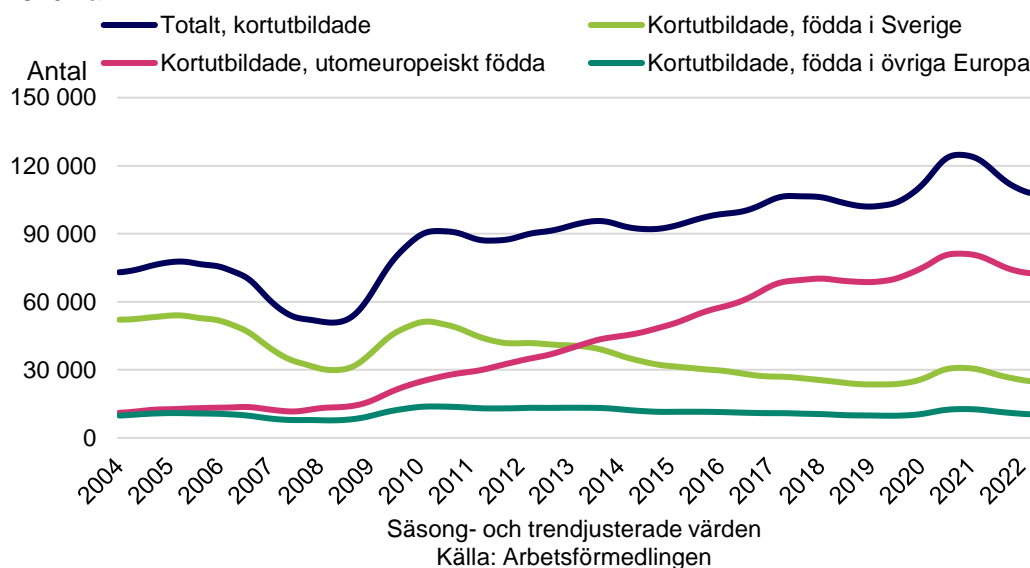

Ökningen av antalet inskrivna kortutbildade i åldrarna 25–64 år är något större än ökningen för samtliga inskrivna i åldersgruppen under det senaste decenniet. Med tanke på att kortutbildade som andel av befolkningen dessutom har minskat under samma period är det tydligt att överrepresentationen av kortutbildade bland de inskrivna arbetslösa har förstärkts. Under 2021 var 33 procent av de inskrivna arbetslösa i åldersgruppen kortutbildade, jämfört med 30 procent 2011. Under 2018 var andelen som högst, 35 procent. Coronapandemin orsakade en ökad arbetslöshet i

hela befolkningen under 2020 och 2021, vilket gjorde att andelen kortutbildade minskade. I takt med att arbetsmarknaden återhämtats och antalet arbetslösa totalt sett minskat har andelen kortutbildade återigen ökat bland de inskrivna arbetslösa.

Även om antalet arbetslösa som saknar en fullständig gymnasieutbildning har ökat under det senaste decenniet finns stora skillnader inom gruppen. Antalet kortutbildade födda i Sverige har minskat markant i åldrarna 25–64 år, både i befolkningen och bland de arbetslösa, medan antalet kortutbildade utrikes födda i stället ökat kraftigt. Utrikes födda är nu i majoritet bland de arbetslösa kortutbildade, även fast det finns fler kortutbildade födda i Sverige totalt sett i befolkningen. Den största ökningen av antalet arbetslösa har skett bland utomeuropeiskt födda, medan antalet kortutbildade arbetslösa födda i ett annat europeiskt land än Sverige inte har visat samma mönster.

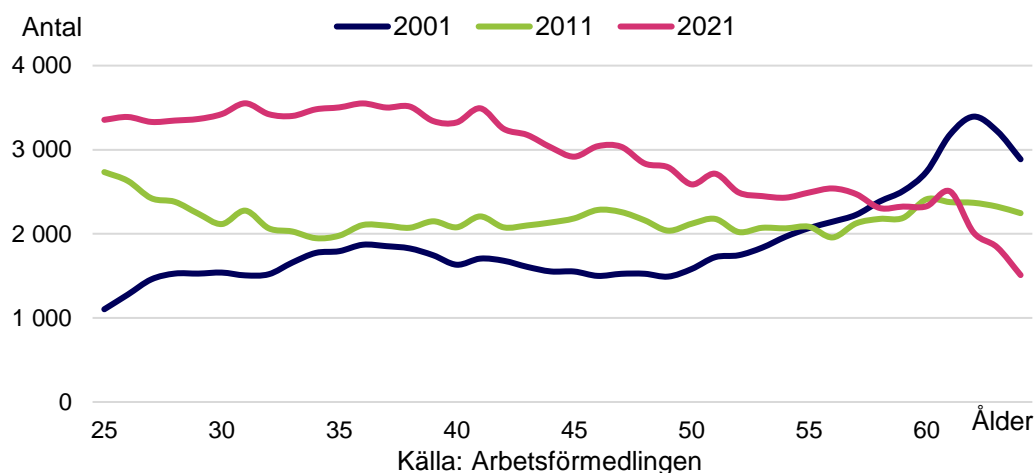
Figur 4. Antal inskrivna arbetslösa som saknar en fullständig gymnasieutbildning, 25–64 år

Ålderssammansättningen är en annan faktor som har förändrats bland de arbetslösa kortutbildade under det senaste decenniet. År 2021 var de kortutbildade som var inskrivna som arbetslösa hos Arbetsförmedlingen relativt sett unga, medan det motsatta gällde 2001 då många arbetslösa kortutbildade i stället tillhörde den äldre delen av spektret. En drivande faktor till denna åldersförskjutning är att antalet kortutbildade personer i åldrarna 55–64 år totalt sett har minskat kraftigt under det 2000-talet till följd av pensionsavgångar, vilket också lett till en minskning av antalet arbetslösa i denna ålder. En annan viktig faktor är att många av de kortutbildade utrikes födda som invandrat till Sverige under det senaste decenniet är relativt unga⁸. Att de arbetslösa kortutbildade är relativt unga innebär att de har många potentiellt yrkesverksamma år framför sig. Det är därför av stor vikt, både för samhället och för den enskilde, att insatser genomförs för att stärka dessa personers position på arbetsmarknaden.

⁸ 53 procent av de utomnordiska medborgare som invandrat till Sverige under perioden 2010–2020 var mellan 15 och 35 år. Källa: SCB, Befolkningsstatistik

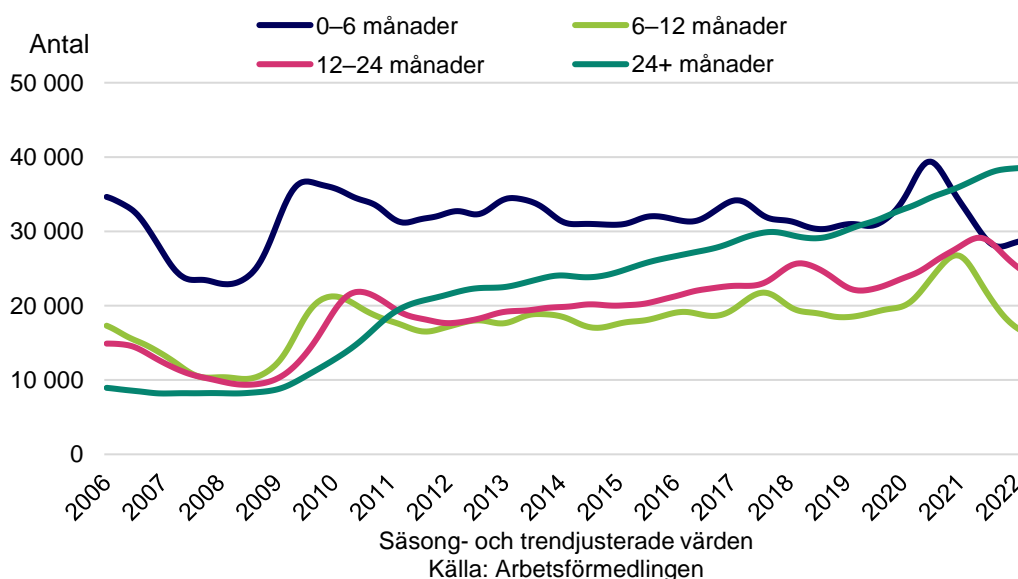
Figur 5. Årsgenomsnitt av antal inskrivna arbetslösa som saknar en fullständig gymnasieutbildning, 25–64 år, efter ålder

3.2 Långtidsarbetslösheten har stigit bland kortutbildade

Samtidigt som antalet inskrivna arbetslösa som saknar en fullständig gymnasieutbildning har ökat under det senaste decenniet har inskrivningstiderna blivit allt längre. Antalet kortutbildade som är långtidsarbetslösa, det vill säga personer som varit utan arbete i tolv månader eller mer, har stigit under hela den senaste tioårsperioden, och framför allt gäller detta personer som varit utan arbete i 24 månader eller mer. Denna grupp har nära fördubblats på tio år, och jämfört med åren före finanskrisen under 2008–2009 har gruppen fyrdubblats. Det ökade antalet långtidsarbetslösa i kombination med den förändrade demografin med en högre andel utrikes födda pekar på en stor risk för en högre strukturell arbetslöshet i gruppen under 2020- än 2010-talet.

Figur 6. Antal inskrivna arbetslösa som saknar fullständig gymnasieutbildning, 25–64 år, efter tid utan arbete

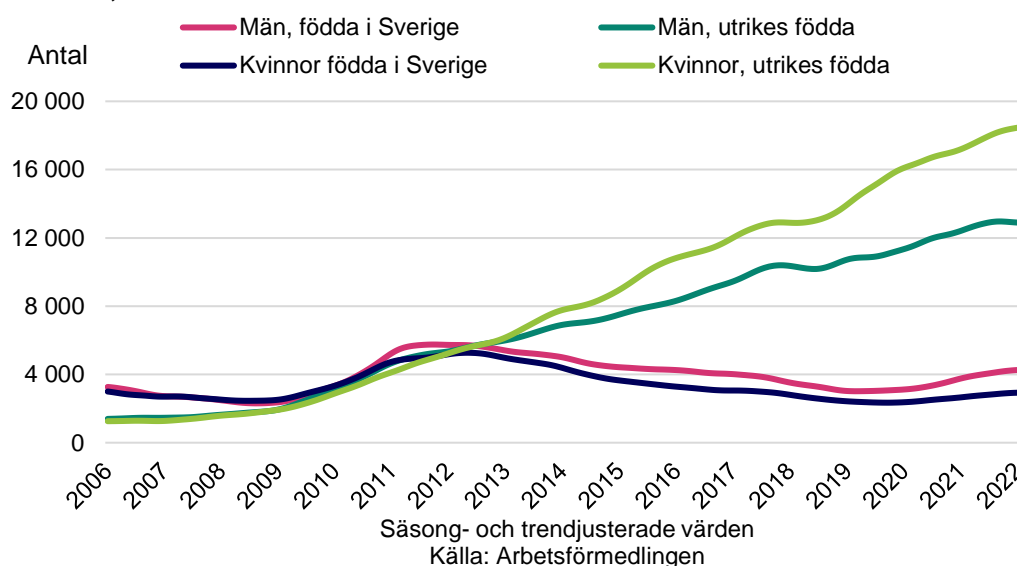

Under coronapandemins inledning steg antalet inskrivna kortutbildade markant, men i takt med att arbetsmarknaden gradvis har återhämtats sjönk arbetslösheten tillbaka bland de med kortare tider utan arbete. Bland de inskrivna kortutbildade med 0–6, 6–12 samt 12–24 månader utan arbete är antalet arbetslösa nu tillbaka på samma nivåer som före pandemin, medan gruppen som varit utan arbete i mer än 24 månader fortsatt är större än tidigare. Antalet arbetslösa kortutbildade som varit utan arbete i 24 månader eller mer har ökat varje enskilt år under hela 2010-talet.

Situationen där fler av de kortutbildade inskrivna arbetslösa varit utan arbete i allt längre tider är allvarlig då tid i arbetslöshet försvårar möjligheterna att komma ut i arbete igen. För att bryta utvecklingen där fler kortutbildade hamnar längre bort från arbetsmarknaden behövs aktivt stöd och insatser.⁹

Den grupp där antalet arbetslösa som varit utan arbete i 24 månader eller mer har ökat mest är utrikes födda kvinnor, i synnerhet kvinnor födda utanför Europa. Medan antalet svenskfödda kortutbildade som varit utan arbete i 24 månader eller mer har minskat under det senaste decenniet har antalet utrikes födda ökat. Av de utrikes födda utgör utomeuropeiskt födda den största delen, och medan könsfördelningen var tämligen jämn i gruppen för tio år sedan har antalet kvinnor ökat mer än antalet män under det senaste decenniet. En bidragande faktor till skillnaderna mellan utrikes födda kvinnor och män är att invandringsorsakerna varierar. Det är vanligare bland kvinnor att invandra som anhöriga till arbetskraftsinvandrare eller övriga anhöriga, en grupp som inte har tillgång till exempelvis etableringsprogrammet på samma sätt som flyktinginvandrare eller flyktinganhöriga, och som tydligt riskerar långvarigt utanförskap i högre utsträckning än andra grupper.¹⁰

Figur 7. Antal inskrivna arbetslösa som saknar en fullständig gymnasieutbildning, 25–64 år, utan arbete i 24 månader eller mer

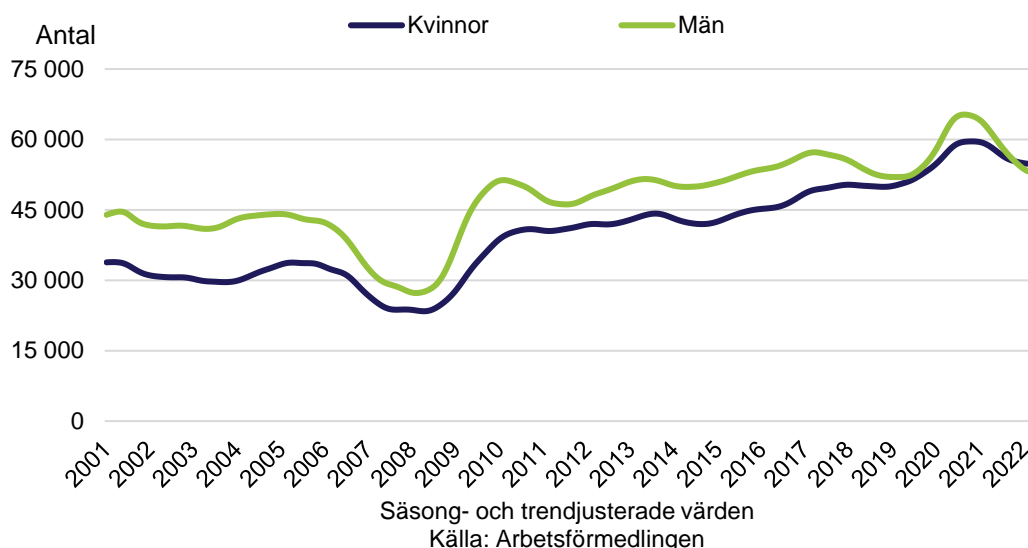

⁹ Se bland annat *Arbetsmarknadsetablering av nyanlända flyktingar*, Dahlberg, Egebark, Vikman, Özcan, IFAU rapport 2020:21, *Effekter av förstärkta förmedlingsinsatser*, Cheung, Egebark, Forslund, Laun, Rödin, Vikström, IFAU rapport 2019:27

¹⁰ Se bland annat *Försörjning med fördröjning – en ESO-rapport om utrikes födda kvinnors etablering på arbetsmarknaden*, Elin Landell, ESO 2021:7

Totalt sett bland de kortutbildade som är inskrivna hos Arbetsförmedlingen har länge männen varit fler än kvinnorna, men under senare år har könsfördelningen förändrats inom gruppen till följd av att allt fler utrikes födda kvinnor återfinns bland de med allra längst inskrivningstider. Under de avslutande åren av 2010-talet minskade det totala antalet arbetslösa kortutbildade män i åldrarna 25–64 år, medan antalet kvinnor i gruppen i stället ökade svagt. Detta ledde till att könsfördelningen nästintill var helt jämn under delar av 2019. När ekonomin mattades av under 2019 ökade antalet arbetslösa män snabbare än antalet kvinnor, och när pandemin drabbade arbetsmarknaden under 2020 förstärktes skillnaderna än mer. I takt med att arbetsmarknaden återhämtats från pandemin och de långtidsarbetslösa återigen utgör en större andel av det totala antalet arbetslösa har skillnaderna mellan könen minskat. Under våren 2022 är för första gången under 2000-talet antalet arbetslösa kortutbildade kvinnor fler än antalet kortutbildade män. Detta trots att antalet kortutbildade män är fler i befolkningen i stort än antalet kortutbildade kvinnor.

Figur 8. Antal inskrivna arbetslösa som saknar en fullständig gymnasieutbildning, 25–64 år, efter kön

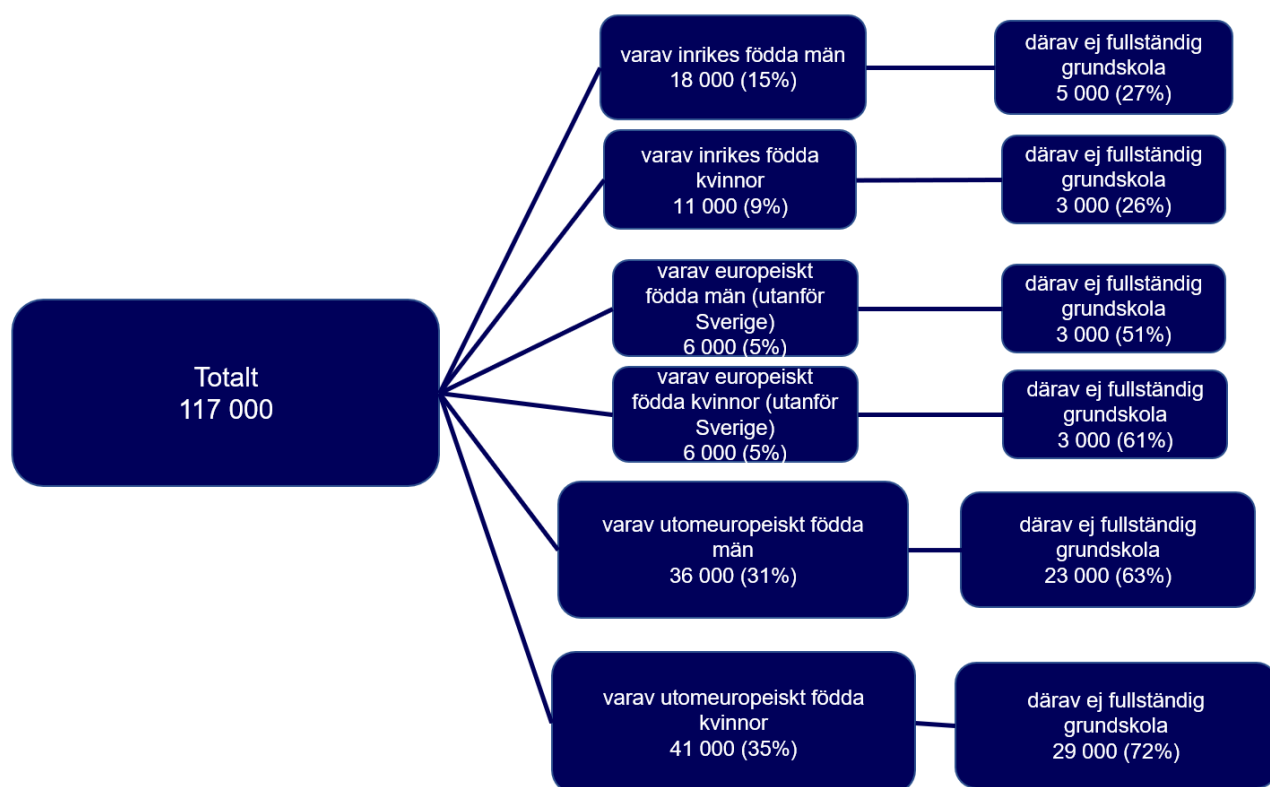
3.3 Många utrikes födda kvinnor saknar fullständig grundskoleutbildning

Majoriteten av de inskrivna arbetslösa som saknar en fullständig gymnasieutbildning saknar även en fullständig grundskoleutbildning. Bland de i genomsnitt 117 000 kortutbildade som var inskrivna som arbetslösa under 2021 saknade närmare 67 000, eller 57 procent, även en fullständig grundskoleutbildning. Detta är en bidragande faktor till att långtidsarbetslösheten vuxit i gruppen, eftersom avsaknad av en fullständig grundskoleutbildning kan göra inträdet på arbetsmarknaden extra svårt. För arbetslösa som saknar grundskoleutbildning krävs särskilt omfattande insatser för att den arbetslösa ska kunna närma sig arbetsmarknaden.

En viktig förklaring till att andelen utrikes födda ökar bland de arbetslösa kortutbildade är att utrikes födda i en högre utsträckning saknar en fullständig

grundskoleutbildning jämfört med de kortutbildade som är födda i Sverige. Andelen som inte har en fullständig grundskoleutbildning är som högst bland utomeuropeiskt födda, och allra högst är den bland utomeuropeiskt födda kvinnor. Detta är en tydlig förklaringsfaktor till att långtidsarbetslösheten ökat bland kortutbildade utomeuropeiskt födda kvinnor under det senaste decenniet.

Figur 9. Inskrivna arbetslösa som saknar gymnasieutbildning, årsgenomsnitt 2021

Siffrorna inom parentes visar gruppens andel av det totala antalet kortutbildade arbetslösa i föregående cell. Källa: Arbetsförmedlingen

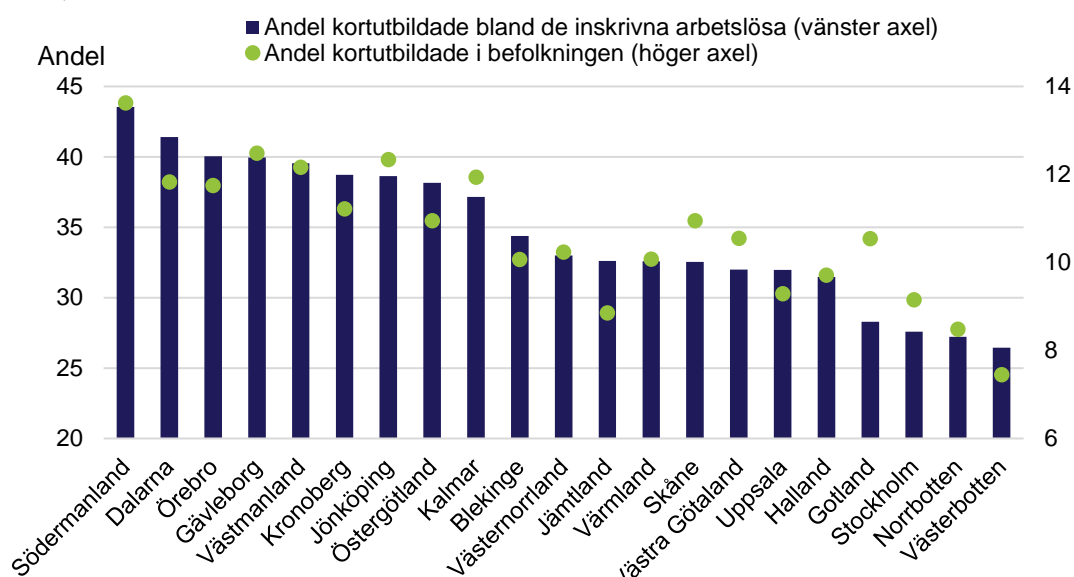
3.4 Regionala skillnader

Personer som saknar en fullständig gymnasieutbildning är överrepresenterade bland de arbetslösa i hela landet, men skillnaderna är stora. I Södermanland, Dalarna, Örebro och Gävleborgs län saknar över 40 procent av de inskrivna arbetslösa i åldrarna 25–64 år en gymnasieutbildning, de högsta andelarna av alla län. I den motsatta änden av skalan finns Västerbotten, Norrbotten, Stockholm och Gotlands län där mellan 25 och 30 procent av de inskrivna arbetslösa i åldersgruppen var kortutbildade år 2021.

De län där de kortutbildade utgör den största andelen av alla inskrivna arbetslösa har generellt sett en hög andel kortutbildade i befolkningen. Även det motsatta gäller, i de län där andelen kortutbildade bland de inskrivna arbetslösa är relativt låg utgör också kortutbildade en lägre andel av befolkningen. Exempelvis är Södermanland det län där andelen kortutbildade bland de inskrivna arbetslösa är högst, och det är också i

Södermanlands län som andelen kortutbildade i befolkningen är högst. Västerbotten har den lägsta andelen kortutbildade bland de arbetslösa, men också lägst andel kortutbildade i befolkningen. De län som främst särskiljer sig från detta mönster är storstadslänen Stockholm, Västra Götaland och Skåne samt Gotland. I dessa län är kortutbildade fortsatt överrepresenterade bland de inskrivna arbetslösa, men i en något lägre utsträckning än i övriga län (se figur 10). En tänkbar förklaring till att storstadslänen särskiljer sig är att arbetsmarknaden i storstadsområden har en annan branschsammansättning än i övriga delar av landet. Exempelvis har antalet lågbetalda servicejobb ökat mer i storstäder än i övriga delar av landet under 2000-talet.¹¹

Figur 10. Andel kortutbildade i befolkningen och bland de inskrivna arbetslösa, 2021, 25–64 år

Källa: Arbetsförmedlingen och SCB

¹¹ Svensk arbetsmarknad mot polarisering efter millennieskiftet, Rune Åberg, Arbetsmarknad & Arbetsliv (2015)

4 Sysselsättning

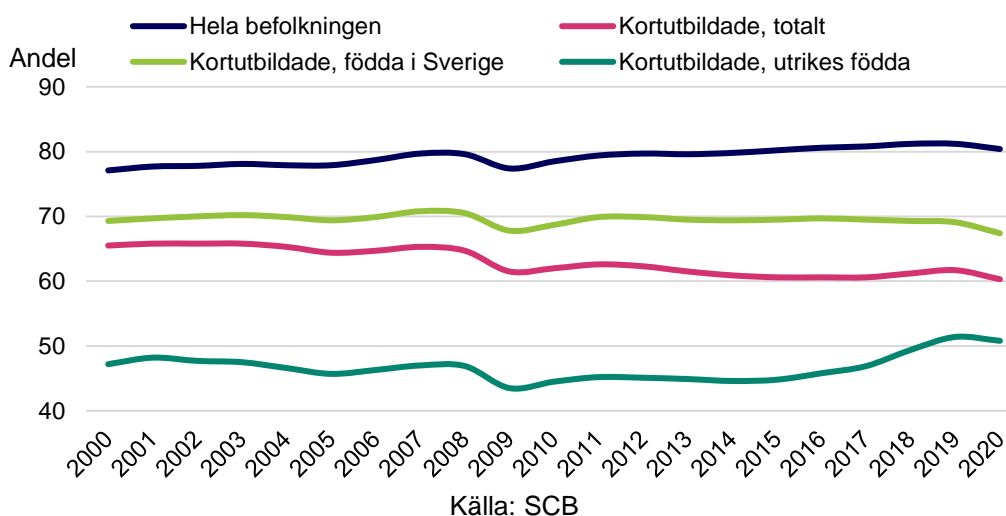
Sysselsättningsgraden bland kortutbildade i åldrarna 25–64 år har minskat svagt under det senaste decenniet, vilket främst beror på en förändrad sammansättning i gruppen. Utrikes födda kortutbildade har en lägre sysselsättningsgrad än kortutbildade födda i Sverige, och eftersom de utrikes födda utgör en större andel av de kortutbildade nu än tidigare har sysselsättningsgraden påverkats. Inom gruppen är skillnaderna stora. Sysselsättningsgraden är generellt sett lägre bland utrikes födda, kvinnor och bland kortutbildade som saknar en fullständig grundskoleutbildning än bland kortutbildade födda i Sverige, män och kortutbildade med fullständig grundskoleutbildning.

Arbetsmarknaden för kortutbildade är inte enbart avgränsad till yrken med inga eller låga formella utbildningskrav. Arbetsmarknaden ter sig dock som mer begränsad med en mindre yrkesspridning för kvinnor än män och mer begränsad för utrikes än för inrikes födda. Det kan vara en förklaring till att arbetslösheten stigit särskilt mycket bland kortutbildade utomeuropeiskt födda kvinnor under det senaste decenniet.

4.1 Sysselsättningsgraden bland kortutbildade har sjunkit

Under 2020 förvärvsarbetade 342 000 kortutbildade i åldrarna 25–64 år¹². Det motsvarar en sysselsättningsgrad på 60,3 procent. Det kan jämföras med sysselsättningsgraden för hela befolkningen i åldersgruppen, som var 80,4 procent. Bland personer med gymnasial eller eftergymnasial utbildning var sysselsättningsgraden 82,1 respektive 85,7 procent.

Figur 11. Sysselsättningsgrad bland personer som saknar en fullständig gymnasieutbildning, 25–64 år

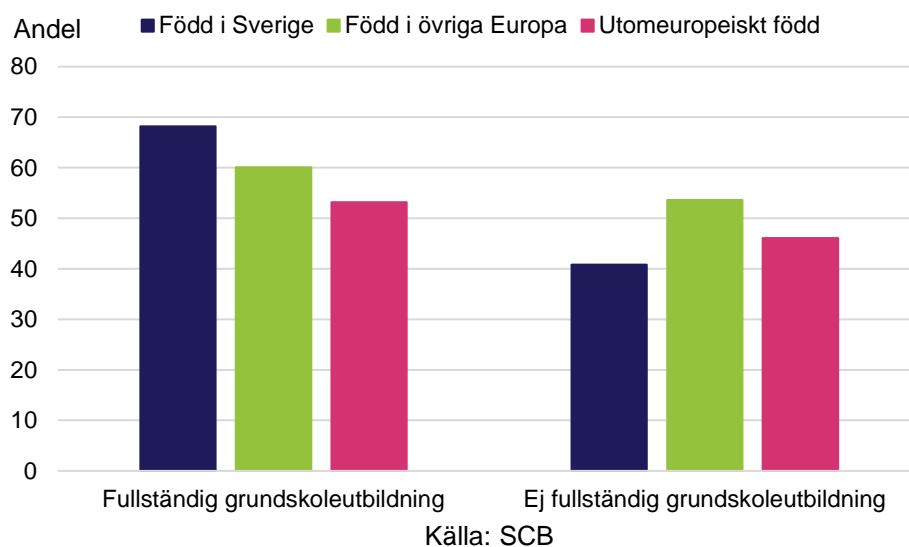

¹² Källa: SCB (RAMS)

Bortsett från en liten minskning under det coronapräglade året 2020 har sysselsättningsgraden stigit bland personer i åldern 25–64 år i stort under det senaste decenniet, men bland kortutbildade i samma ålder har den sjunkit något under samma period. Det beror främst på att sammansättningen bland de kortutbildade har ändrats under perioden. Sysselsättningsgraden bland kortutbildade födda i Sverige har varit i stort sett oförändrad under 2010-talet, bortsett från 2020 som präglades av pandemin. Bland utrikes födda har sysselsättningsgraden i stället stigit något, främst under de senaste fem åren. Detta trots en relativt stor invandring under 2010-talet som gjort att det genomsnittliga antalet år i Sverige bland utrikes födda har minskat. Eftersom utrikes födda utgör en större andel av de kortutbildade nu än tidigare har sysselsättningsgraden bland kortutbildade totalt sett sjunkit under perioden.

Det finns stora skillnader i sysselsättningsgrad inom gruppen kortutbildade. Bland kortutbildade födda i Sverige var sysselsättningsgraden 67,4 procent i åldersgruppen 25–64 år under 2020. Bland personer födda i övriga Europa var motsvarande siffra 57,6 procent och bland utomeuropeiskt födda 49,0 procent. Sysselsättningsgraden är också tydligt lägre bland kortutbildade som saknar en fullständig grundskoleutbildning, särskilt bland kortutbildade födda i Sverige.

Figur 12. Sysselsättningsgrad bland personer som saknar en fullständig gymnasieutbildning, 2020, 25–64 år

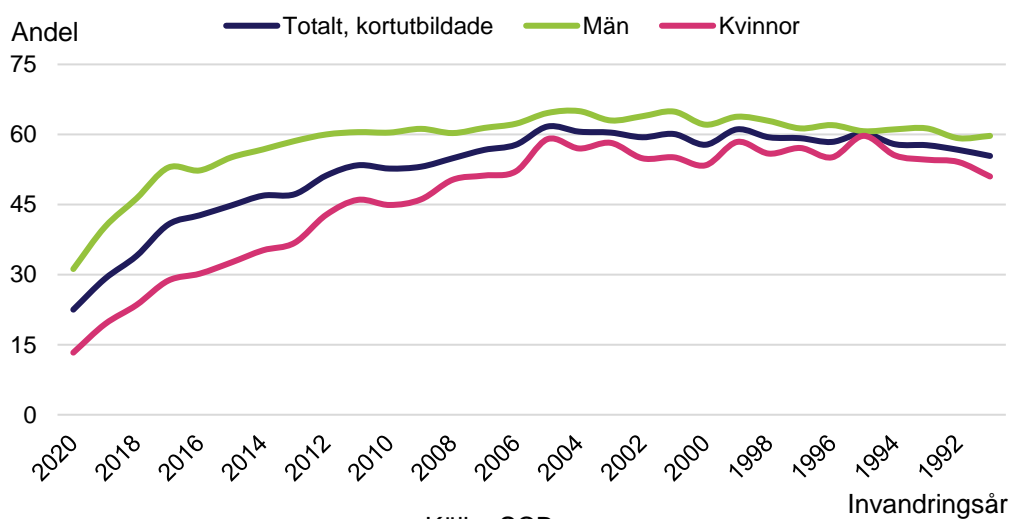
Att etablera sig på svensk arbetsmarknad tar tid för de som är nya i Sverige eftersom de behöver lära sig ett nytt språk, en ny kultur och ofta saknar nätverk som underlättar etablering. I vissa fall behövs även befintlig utbildning uppdateras. Flera studier visar även att det finns inslag av diskriminering av utrikes födda på arbetsmarknaden¹³ vilket försvårar etableringen ytterligare. Det finns därmed flera orsaker till att sysselsättningsgraden bland kortutbildade utrikes födda är lägre i de grupper som varit kortare tid i Sverige. Bland kortutbildade som nyligen invandrat

¹³ Se bland annat *Etniska hierarkier och diskriminering på arbetsmarknaden*, Dancygier och Vernby, IFAU rapport 2018:21 och *Gigekonomin som dörröppnare*, Adermon och Hensvik, IFAU rapport 2020:22

till Sverige är sysselsättningsgraden omkring 20 procent, därefter stiger sysselsättningsgraden gradvis till omkring 60 procent bland de som kommit till Sverige för tio år sedan eller mer. Det går generellt sett fortare för män än kvinnor att etablera sig på arbetsmarknaden. Mäns sysselsättningsgrad närmar sig 60 procent redan fem år efter att ha invandrat till Sverige, en nivå det tar utrikes födda kvinnor nära 15 år att nå. Därefter är skillnaderna mellan könen mindre, även om sysselsättningsgraden bland utrikes födda män är högre än bland utrikes födda kvinnor oavsett invandringsår. Det avspeglar det generella mönstret i Sverige, där sysselsättningsgraden totalt sett är något högre bland män än kvinnor.

En viktig faktor till att arbetsmarknadsetableringen tar längre för utrikes födda kvinnor än män är att många invandrar till Sverige i barnafödande ålder, eller tillsammans med små barn. Detta tenderar att försena kvinnors etablering på arbetsmarknaden jämfört med männens. Ytterligare en bidragande orsak till den skilda sysselsättningsgraden är att skälen för invandring skiljer sig åt mellan utrikes födda kvinnor och män. Det är exempelvis vanligare med arbetskraftsinvandring bland män än kvinnor, vilket bidrar till en högre sysselsättningsgrad. Det är också vanligare att kvinnor kommer till Sverige som anhöriga till någon redan bosatt i Sverige, eller som medföljande till män som invandrar av arbetsmarknadsskäl. Denna typ av invandring ger inte tillgång till Arbetsförmedlingens etableringsprogram på samma sätt som exempelvis flyktinginvandring, vilket är en försvårande faktor för arbetsmarknadsintegrationen.¹⁴

Figur 13. Sysselsättningsgrad bland kortutbildade utrikes födda, 2020, efter invandringsår

Att personer som nyligen kommit till Sverige har en svagare förankring till arbetsmarknaden än personer som befunnit sig längre i landet är naturligt. Med särskilda insatser för nyanlända kan dock steget in på arbetsmarknaden förenklas. Ett exempel på en lyckad insats för att få fler utrikes födda i arbete, och då särskilt kvinnor, är projektet *Jämställd etablering*. Där användes metoden MD1, *matchning*

¹⁴ Se bland annat *Försörjning med fördröjning – en ESO-rapport om utrikes födda kvinnors etablering på arbetsmarknaden*, Elin Landell, ESO 2021:7

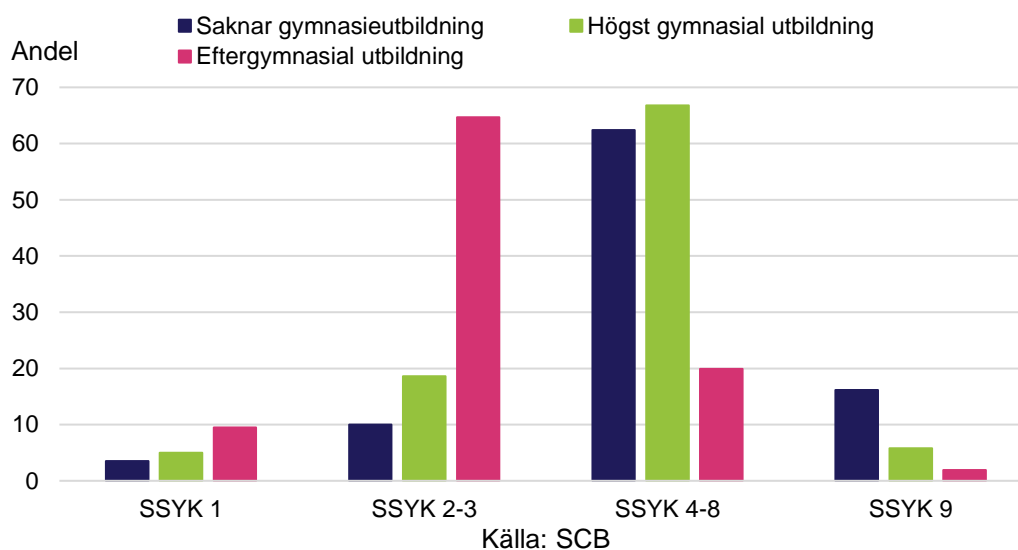
från dag 1, en intensifierad förmedlingsinsats som är speciellt utformad för personer som har varit kort tid i Sverige och som står långt från arbetsmarknaden. Bland annat görs en kartläggning av den arbetssökandes informella kompetenser.

Matchningsinsatsen medförde att sannolikheten för att gå till arbete eller studier ökade jämfört med ordinarie insatser för de som kunde följas upp längst.¹⁵

4.2 Många kortutbildade arbetar i yrken som normalt sett kräver gymnasieutbildning

Arbetsmarknaden för kortutbildade är inte enbart begränsad till yrken med inga eller låga formella utbildningskrav (yrken inom yrkesområdet SSYK 9¹⁶). 16 procent av de förvärvsarbetande kortutbildade mellan 25 och 64 år har ett sådant yrke, såsom städare eller restaurang- och köksbiträde. En majoritet, 62 procent, av de sysselsatta kortutbildade arbetar i stället i yrken som generellt sett kräver en gymnasieutbildning (yrken inom yrkesområde SSYK 4–8), till exempel som lager- och terminalpersonal, vårdbiträde, lastbilsförare, personlig assistent eller butikssäljare. Dessa andelar är likartade mellan kortutbildade i alla åldersgrupper.

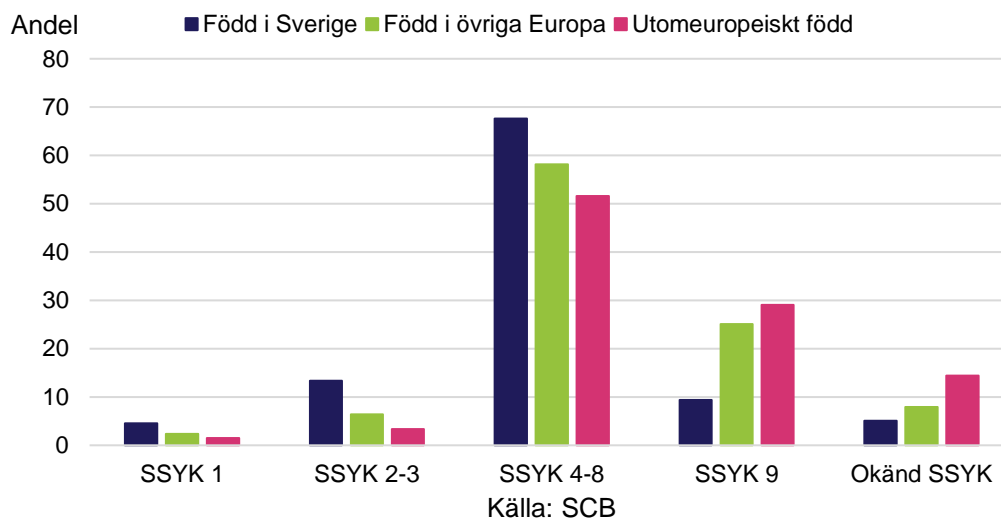
Figur 14. Sysselsatta efter SSYK-grupp och utbildningsnivå, 2020, 25–64 år

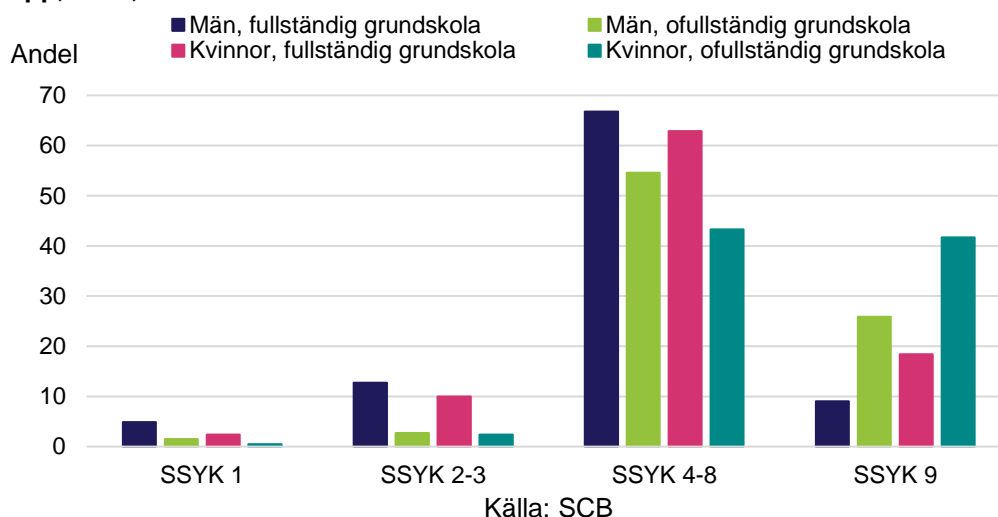
Även här är dock skillnaderna stora inom gruppen kortutbildade. En högre andel av de som saknar fullständig grundskoleutbildning arbetar inom yrken med låga utbildningskrav, medan yrken som normalt sett kräver en gymnasieutbildning är vanligare bland kortutbildade som har en fullständig grundskoleutbildning. Kortutbildade födda i Sverige arbetar också oftare i yrken med högre utbildningskrav än utrikes födda kortutbildade.

¹⁵ Läs mer i rapporten *Matchningsinsatser för personer som nyligen fått uppehållstillstånd - delrapport från socialfondsprojektet Jämställd etablering*, Arbetsförmedlingen analys 2020:3

¹⁶ *Standarden för svensk yrkesklassificering (SSYK 2012)* används inom arbetsmarknadsstatistiken och är ett system för att gruppera individers yrken eller arbetsuppgifter. SSYK 1 omfattar chefsyrken, SSYK 2–3 omfattar yrken som generellt sett kräver utbildning på eftergymnasial nivå, SSYK 4–8 omfattar yrken som generellt sett kräver gymnasieutbildning och SSYK 9 omfattar yrken som generellt sett har inga eller låga formella utbildningskrav.

Figur 15. Sysselsatta som saknar fullständig gymnasieutbildning, 2020, efter födelseland, 25–64 år

Det är också stora könsskillnader sett till vilka kvalifikationsnivåer de yrken som kortutbildade arbetar inom har. Män arbetar oftare i yrken med högre kvalifikationsnivåer än vad kvinnor gör. Att arbetsmarknaden ter sig som mer begränsad för kvinnor än män och mer begränsad för utrikes än för inrikes födda kan vara en delförklaring till att arbetslösheten stigit särskilt mycket bland kortutbildade utomeuropeiskt födda kvinnor under det senaste decenniet.

Figur 16. Sysselsatta som saknar fullständig gymnasieutbildning, efter SSYK-grupp, 2020, 25–64 år

4.3 Stora könsskillnader på arbetsmarknaden

Det vanligaste yrket bland kortutbildade är städare, följt av lager- och terminalpersonal samt vårdbiträden. Yrkena är dock inte jämnt fördelade bland de

kortutbildade, utan skillnaden mellan könen är stor. Inom de största yrkena bland män, lager- och terminalpersonal, lastbilsförare samt fastighetsskötare, arbetar exempelvis mindre än en procent av de sysselsatta kortutbildade kvinnorna. På motsvarande vis arbetar närmare 13 procent av de kortutbildade kvinnorna som städare, ett yrke som endast drygt två procent av männen arbetar inom. Inom det näst största yrket bland kvinnor, vårdbiträden, arbetar mindre än en procent av de sysselsatta kortutbildade männen.

Städare är inte bara ett vanligare yrke bland kvinnor än bland män, utan även bland utrikes födda än bland inrikes födda. Sju procent av de sysselsatta kortutbildade kvinnorna födda i Sverige arbetar inom yrket, men bland utrikes födda är motsvarande siffra 22 procent. Bland sysselsatta utomeuropeiskt födda kvinnor som saknar fullständig grundskoleutbildning arbetar en fjärdedel inom yrket.

Tabell 4. De tio vanligaste yrkena bland kortutbildade, 2020

Alla kortutbildade 25–64 år		Män		Kvinnor	
Yrke	Andel av alla sysselsatta i gruppen (%)	Yrke	Andel av alla sysselsatta i gruppen (%)	Yrke	Andel av alla sysselsatta i gruppen (%)
Städare	6,4	Lager- och terminalpersonal	4,8	Städare	13,4
Lager- och terminalpersonal	3,7	Lastbilsförare m.fl.	4,0	Vårdbiträden	7,4
Vårdbiträden	3,4	Fastighetsskötare	3,0	Personliga assistenter	5,5
Restaurang- och köksbiträden m.fl.	3,0	Städare	2,5	Restaurang- och köksbiträden m.fl.	4,9
Personliga assistenter	2,8	Övriga servicearbetare	2,3	Barnskötare	4,4
Lastbilsförare m.fl.	2,7	Maskinställare och maskinoperatörer, metallarbete	2,3	Butikssäljare, dagligvaror	3,7
Övriga servicearbetare	2,6	Företagssäljare	2,1	Övriga servicearbetare	3,3
Fastighetsskötare	2,4	Träarbetare, snickare m.fl.	2,0	Butikssäljare, fackhandel	3,3
Butikssäljare, fackhandel	2,3	Motorfordonsmekaniker och fordonsreparatörer	2,0	Undersköterskor, hemtjänst, hemsjukvård och äldreboende	2,5
Butikssäljare, dagligvaror	2,2	Restaurang- och köksbiträden m.fl.	2,0	Vårdare, boendestödare	2,1

Källa: SCB

Arbetsmarknaden för kortutbildade kvinnor är koncentrerad till färre yrken än för män. 51 procent av de sysselsatta kortutbildade kvinnorna arbetar inom något av de tio vanligaste yrkena i gruppen, vilket kan jämföras med 30 procent för samtliga kvinnor oavsett utbildningsnivå. Motsvarande siffra för kortutbildade män är 27 procent, och 21 procent för samtliga män oavsett utbildningsnivå. Koncentrationen är större bland kortutbildade utrikes födda kvinnor, där arbetar över 60 procent i ett av de tio vanligaste yrkena i gruppen, jämfört med 45 procent av de svenskfödda kortutbildade kvinnorna. Bland utomeuropeiskt födda kvinnor som saknar en

fullständig grundskoleutbildning är koncentrationen som störst. De tio största yrkena sysselsätter hela 65 procent av kvinnorna i gruppen.

En arbetsmarknad som är koncentrerad till få yrken och därmed erbjuder få alternativ försvårar möjligheten för arbetslösa i gruppen att hitta arbete. Ett stort beroende av enskilda yrken gör också en grupp känslig för förändringar i yrket. Automatiseringsgraden inom de största yrkena bland kvinnliga kortutbildade, städ- och omsorgsyrken, bedöms dock vara låg under de kommande tio åren. Däremot bedöms bland annat reparatörsyrken och maskinoperatörer, yrken som är vanligare bland kortutbildade män, ha en högre automatiseringsgrad fram till 2030.¹⁷

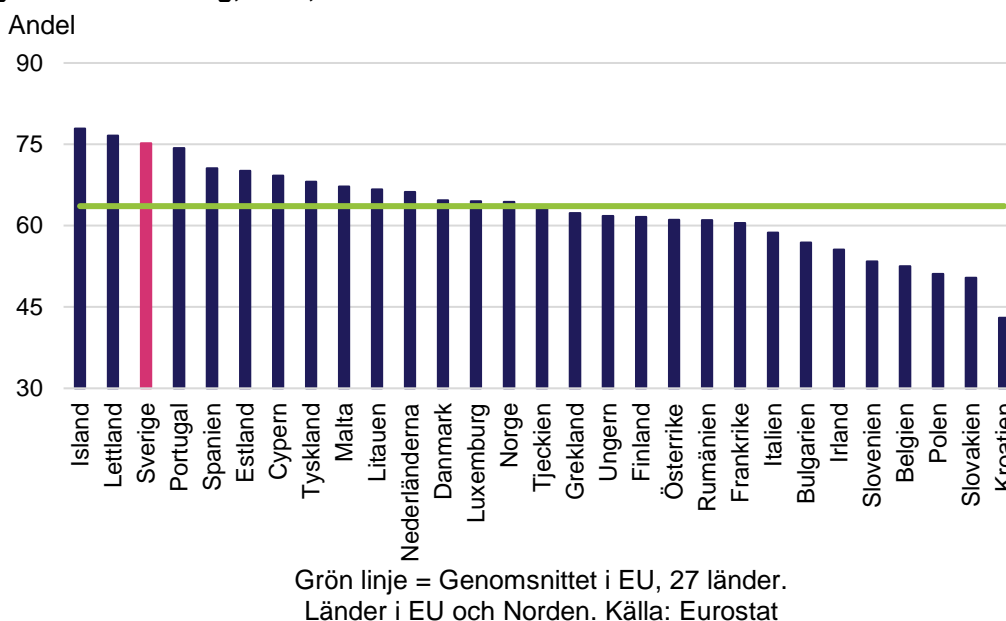
Att arbetsmarknaden för kvinnor är mer begränsad än för män kan vara en bidragande orsak till att antalet arbetslösa kvinnor som saknar en fullständig gymnasieutbildning nu är fler än antalet arbetslösa män. Den mer begränsade arbetsmarknaden för utrikes än inrikes födda kan också försvåra steget in på arbetsmarknaden för gruppen.

¹⁷ Läs mer i rapporten *Automatiseringen på den svenska arbetsmarknaden*, Arbetsförmedlingen analys 2020:5

5 Internationell utblick

I ett internationellt perspektiv är Sverige bland de främsta länderna i Europa när det gäller arbetskraftsdeltagandet bland kortutbildade i åldrarna 25–64 år¹⁸. Detta trots att Sverige i en europeisk kontext har en hög andel utrikes födda i befolkningen, en grupp som generellt sett har ett lägre arbetskraftsdeltagande än inrikes födda. Bland länderna i EU och Norden är det endast Island och Lettland som hade ett högre arbetskraftsdeltagande bland kortutbildade under 2020. Gemensamt för samtliga länder i urvalet är att arbetskraftsdeltagandet är lägre bland kortutbildade än för befolkningen i stort, men i Sverige är skillnaden mindre än i många andra länder.

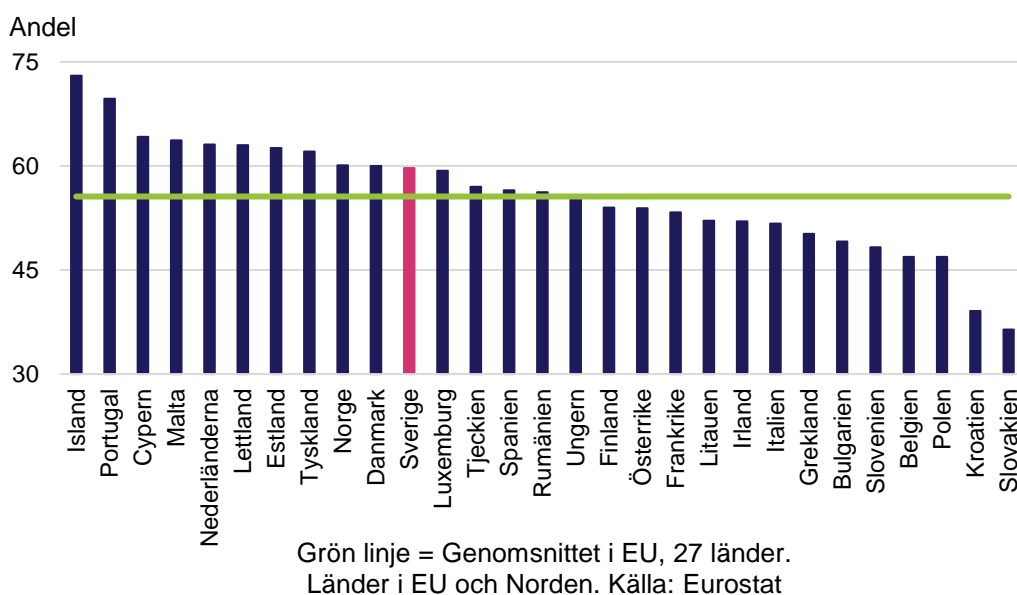
Figur 17. Arbetskraftsdeltagande bland personer som saknar en fullständig gymnasieutbildning, 2020, 25–64 år

Sysselsättningsgraden bland kortutbildade i åldrarna 25–64 år är också högre än EU-genomsnittet i Sverige. I denna kategori utmärker sig dock inte Sverige i samma utsträckning som i arbetskraftsdeltagande. Exempelvis är sysselsättningsgraden bland kortutbildade i Sverige på ungefär samma nivå som i våra grannländer Danmark och Norge, trots att arbetskraftsdeltagandet är lägre i dessa länder. Det bör noteras att statistiken visar sysselsättningsgraden under 2020, ett år som präglades av coronapandemin. Under 2019 var sysselsättningsgraden bland kortutbildade i Sverige den fjärde högsta bland länderna i jämförelsen, efter Island, Portugal och Malta.

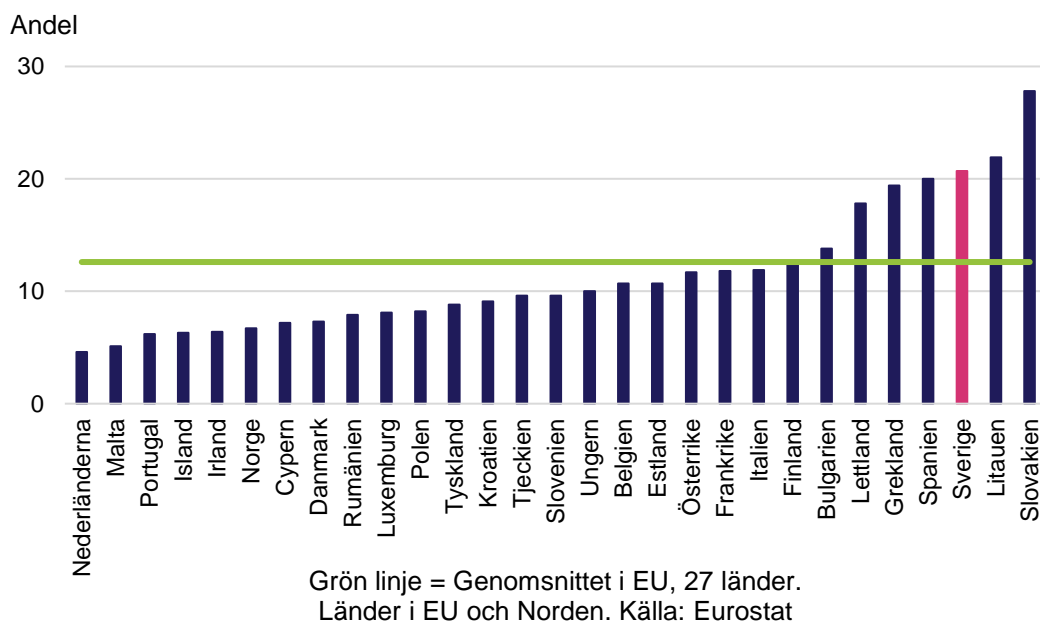
¹⁸ Statistikuppgifterna i kapitel fem bygger till skillnad från övriga delar av rapporten på Statistiska centralbyråns (SCB) Arbetskraftsundersökningar (AKU) snarare än Arbetsförmedlingens statistik över inskrivna arbetslösa, eller SCB:s registerbaserade arbetsmarknadsstatistik (RAMS)

Figur 18. Sysselsättningsgrad bland personer som saknar en fullständig gymnasieutbildning, 2020, 25–64 år

När det gäller arbetslöshet utmärker sig Sverige i motsatt riktning gentemot de tidigare måtten. Under 2020 var det endast i Litauen och Slovakien som den relativa arbetslösheten bland kortutbildade i åldrarna 25–64 år var högre än i Sverige. Den höga arbetslöshetsnivån ska dock sättas i relation till det höga arbetskraftsdeltagandet. Att arbetslöshetsnivån är hög bland kortutbildade beror delvis på att kortutbildade i Sverige som inte arbetar fortsatt är en del av arbetskraften, och därmed står närmre arbetsmarknaden, än i stora delar av övriga Europa.

Figur 19. Relativ arbetslöshet bland personer som saknar en fullständig gymnasieutbildning, 2020, 25–64 år

6 Avslutande kommentarer

Personer som saknar en fullständig gymnasieutbildning har en svår situation på den svenska arbetsmarknaden. Trots att gruppen minskat som andel av befolkningen i åldrarna 25–64 år under det senaste decenniet har antalet arbetslösa kortutbildade blivit fler samtidigt som tiden i arbetslöshet har blivit allt längre. Exempelvis har antalet kortutbildade inskrivna arbetslösa som varit utan arbete i 24 månader eller mer fyrdubblats jämfört med åren före finanskrisen 2008–2009. Det ökade antalet långtidsarbetslösa kortutbildade i kombination med den förändrade demografin pekar på en stor risk för en högre strukturell arbetslöshet i gruppen under 2020- än 2010-talet. Arbetsmarknaden för kortutbildade är också relativt begränsad. Framför allt bland kvinnor och utrikes födda är de sysselsatta koncentrerade till få yrken, vilket gör tröskeln in på arbetsmarknaden högre. Det finns relativt få jobb på den svenska arbetsmarknaden med låga utbildningskrav, vilket gör konkurrenssituationen hård.

Den pågående strukturomvandlingen på arbetsmarknaden, som har påskyndats av pandemin, kan ge både positiva och negativa effekter för kortutbildade. De digitala inslagen på arbetsmarknaden väntas öka framöver, vilket kommer resultera i att kvalifikationskraven också ökar¹⁹. Det kan göra steget in på arbetsmarknaden svårare för kortutbildade. Samtidigt ökar polariseringen på svensk arbetsmarknad, där de mest hög- respektive lågbetalda yrkena är de som växer mest²⁰. Ett växande antal enklare lågbetalda jobb kan sänka tröskeln in på arbetsmarknaden för kortutbildade.

6.1 Kortutbildade står inför andra utmaningar än tidigare

Sammansättningen av gruppen kortutbildade har förändrats under de senaste åren, både bland de som är inskrivna hos Arbetsförmedlingen och bland befolkningen i stort. Under det tidiga 2000-talet var en större andel av de kortutbildade svenskfödda personer från 30-, 40- eller 50-talistgenerationer där en gymnasieexamen inte var norm på samma sätt som för yngre generationer. Under 2000-talet har antalet kortutbildade som är födda i Sverige minskat, till stor del som en följd av pensionsavgångar, medan antalet utrikes födda kortutbildade har ökat både i befolkningen i stort och bland de arbetslösa. De arbetslösa kortutbildade är också generellt sett yngre idag än för tio år sedan. Att de arbetslösa kortutbildade är relativt unga innebär att de har många potentiellt yrkesverksamma år framför sig. Det är därför av stor vikt både för samhället och för den enskilde att insatser genomförs för att stärka dessa personers position på arbetsmarknaden.

Att sammansättningen av de kortutbildade har förändrats gör att de utmaningar som gruppen ställs inför på arbetsmarknaden inte är desamma idag som för tio eller tjugo

¹⁹ Se bland annat *Omvärldsrapport 2022*, Arbetsförmedlingen analys 2022:7

²⁰ *Svensk arbetsmarknad mot polarisering efter millennieskiftet*, Rune Åberg, Arbetsmarknad & Arbetsliv (2015), *Jobbpolarisering och efterfrågan på olika förmågor på framtidens arbetsmarknad*, Hensvik och Nordström Skans, IFAU rapport 2019:30

år sedan. Före coronapandemin steg sysselsättningsgraden något bland kortutbildade utrikes födda, medan den legat relativt oförändrad under det senaste decenniet bland kortutbildade som är födda i Sverige. Förändringen i sammansättning i gruppen, där en högre andel än tidigare nu är utrikes födda, har dock gjort att sysselsättningsgraden totalt sett bland kortutbildade har sjunkit under perioden. Även bland personer som har minst en gymnasieutbildning är arbetslösheten högre bland utrikes än bland inrikes födda. Att vara utrikes född och sakna en fullständig gymnasieutbildning innebär därmed särskilt stora utmaningar på svensk arbetsmarknad.

Att minska arbetslösheten bland kortutbildade är alltså i dagsläget delvis även en integrationsfråga. Det innebär att kortutbildade ofta har fler utmaningar idag än tidigare, såsom att lära sig ett nytt språk och en ny kultur samtidigt som de nätverk som underlättar etablering på arbetsmarknaden ofta saknas. Flera studier påvisar även att det finns inslag av diskriminering av utrikes födda på arbetsmarknaden,²¹ vilket försvårar etableringen ytterligare. Bland de kortutbildade utrikes födda som är arbetslösa saknar dessutom en majoritet även en fullständig grundskoleutbildning, vilket är en ytterligare försvårande omständighet. Avsaknad av fullständig grundskoleutbildning gör att särskilt omfattande insatser krävs för att den arbetslösa ska kunna närma sig arbetsmarknaden.

6.2 Utrikes födda kvinnor är särskilt utsatta

Särskilt stora är utmaningarna för utrikes födda kvinnor. Under våren 2022 har antalet kortutbildade kvinnor som är inskrivna arbetslösa för första gången under 2000-talet överstigit antalet män, en utveckling som drivs av främst utomeuropeiskt födda kvinnor. Kortutbildade utrikes födda särskiljer sig från kortutbildade födda i Sverige genom att en betydligt större andel även saknar en fullständig grundskoleutbildning, en andel som är som högst bland utomeuropeiskt födda kvinnor. En viktig faktor till att arbetsmarknadsetableringen tar längre för utrikes födda kvinnor än män är att många invandrar till Sverige i barnafödande ålder, eller tillsammans med små barn. Detta tenderar att försena kvinnors etablering på arbetsmarknaden jämfört med männens. Ytterligare en bidragande faktor till skillnaderna mellan utrikes födda kvinnor och män är också att det är vanligare bland kvinnor än män att invandra som anhöriga till arbetskraft eller övriga anhöriga till personer redan bosatta i Sverige. Denna typ av anhöriginvandrare har inte tillgång till exempelvis etableringsprogrammet på samma sätt som flyktingar eller anhöriga till flyktingar, och riskerar långvarigt utanförskap i högre utsträckning än andra grupper.²²

Ett viktigt verktyg för att tillvarata den sysselsättningspotential som finns bland kortutbildade, särskilt bland utrikes födda kvinnor, är att underlätta och undanröja hinder på arbetsmarknaden. Projektet *Jämställd etablering* är ett exempel som

²¹ Se bland annat *Etniska hierarkier och diskriminering på arbetsmarknaden*, Dancygier och Vernby, IFAU rapport 2018:21 och *Gigekonomin som dörröppnare*, Adermon och Hensvik, IFAU rapport 2020:22

²² Se bland annat *Försörjning med fördröjning – en ESO-rapport om utrikes födda kvinnors etablering på arbetsmarknaden*, Elin Landell, ESO 2021:7

medförde ökad anställning bland utrikes födda, särskilt kvinnor.²³ Kombinerade språk- och yrkesutbildningar har också visats ha god effekt på arbetsmarknadsetableringen för nyanlända.²⁴ För Arbetsförmedlingen är det av stor vikt att identifiera framgångsfaktorer i sådana exempel för att sedan kunna implementera dem i den ordinarie verksamheten.

6.3 Utbildningsinsatser är centrala, men flera typer av insatser behövs för att bryta arbetslösheten

För att långsiktigt stärka kortutbildades situation på arbetsmarknaden och för att bryta trenden med ett ökat antal arbetslösa kortutbildade i allt längre tider utan arbete är olika typer av utbildningsinsatser avgörande. Det är inte bara en fråga för arbetsmarknadspolitiken, utan även andra politikområden där särskilt utbildningspolitiken spelar en viktig roll. Flera olika typer av utbildningsinsatser är viktiga, exempelvis kommunal vuxenutbildning och yrkesutbildning för personer med kort utbildning. Detta stärker både den enskilde individens position på arbetsmarknaden och underlättar kompetensförsörjningen genom att stärka arbetskraftens utbildningsnivå. Ett exempel på en förändring i denna riktning är lagändringen kring *En sammanhållen utbildning för nyanlända som har utbildningsplikt* som träder i kraft i augusti i år och är riktat till nyanlända invandrare som på grund av kort utbildning inte bedöms kunna matchas mot arbete på kort sikt.²⁵ Att förenkla regelverken samt tydliggöra utbildningsvägar och hur olika ekonomiska stöd förhåller sig till varandra är också en viktig faktor för att underlätta så att fler kan påbörja studier.²⁶ Det finns också studier som visar att ekonomiska incitament, exempelvis det numera avskaffade rekryteringsbidraget, kan öka kortutbildades deltagande i vuxenutbildning.²⁷

Arbetsförmedlingen har ett resultatmål i verksamhetsplanen under 2022 att öka övergångar till reguljära studier för personer som saknar en fullständig gymnasieutbildning. Detta ska ske både genom att öka antalet anvisningar till reguljär utbildning och genom att öka antalet deltagare i vägledande och studiemotiverande insatser. Dessutom ska Arbetsförmedlingen vidareutveckla den lokala och regionala samverkan i syfte att öka övergångarna till reguljära studier.

För de personer som står långt ifrån arbetsmarknaden behövs ofta en kedja av insatser där praktik och andra arbetsplatsförlagda insatser är viktiga delar för att bryta arbetslösheten. Trösklarna behöver sänkas för att underlätta vägen in på arbetsmarknaden. För arbetslösa som inte har förutsättningar att genomgå en längre utbildning är exempelvis subventionerade anställningar centrala. Genom dessa erhålls arbetslivserfarenhet, språkträning och nätverk vilket förbättrar chanserna på arbetsmarknaden. Det kan även användas som ett sätt att undvika att personer

²³ Läs mer i rapporten *Matchningsinsatser för personer som nyligen fått uppehållstillstånd - delrapport från socialfondsprojektet Jämställd etablering*, Arbetsförmedlingen analys 2020:3

²⁴ *Så gick det för elever som läst kombinationsutbildningar på Komvux*, Anders Axelsson, Clara Holmberg, Region Skåne (2022)

²⁵ *En sammanhållen utbildning för nyanlända som har utbildningsplikt*, Regeringen, Prop. 2021/22:51

²⁶ Läs mer i rapporten *Flaskhalsar vid övergång till reguljär utbildning*, Arbetsförmedlingen analys 2018:6.

²⁷ Se bland annat *Studiebidrag i stället för lån? Effekten av rekryteringsbidraget för studiedeltagande och arbetsmarknadsutfall*, Gunnar Brandén, IFAU rapport 2022:5

hamnar i utanförskap, det vill säga lämnar arbetskraften. Personer som saknar en fullständig gymnasieutbildning är överrepresenterade bland de som har subventionerade anställningar, så stödet används redan i dagsläget med relativt goda resultat. Män är dock kraftigt överrepresenterade, så för att subventionerade anställningar ska kunna ge bästa möjliga effekt för kortutbildade krävs att stödet även når kvinnor i en högre utsträckning än idag.²⁸

²⁸ Läs mer i rapporten *Subventionerade anställningar – en översikt*, Arbetsförmedlingen analys 2018:8. Se även *Vilka tar del av nystartsjobb och andra subventionerade anställningar*, Engdahl och Forslund, IFAU rapport 2019:24